

Petr Blažek

Československo a polská krize 1980–1981

Polská krize¹ na počátku osmdesátých let 20. století znamenala zásadní zlom nejen v dějinách této země, ale i celého sovětského bloku. Velmi výrazně ovlivnila situaci zejména v okolních státech. Pražský komunistický režim byl vznikem Nezávislého odborového svazu Solidarita – velmi eufemisticky řečeno – zneklidněn.²

Československo mělo s Polskem nejdlejší státní hranici, na severu Moravy žila početná polská menšina a v zemi pracovaly další tisíce Poláků. Od Pražského jara uběhlo teprve dvanáct let a přes zdánlivou stabilitu představitelé KSČ dobře věděli, že vládnou pouze díky sovětským protektorům. Především pro roztržštěnou opozici, která se ocitla i v souvislosti s polskými událostmi pod velkým tlakem tajné policie, a také pro kritické kruhy v katolické církvi naopak znamenal vznik Solidarity nadějí, jež se ovšem po prosinci 1981 změnila v rozčarování.

- 1 Ve studii je z praktických důvodů použit termín „polská krize“, byť se ve skutečnosti jednalo pocho-pitelně především o systémovou krizi Polské lidové republiky ve smyslu politického režimu.
- 2 Doposud byla tomuto tématu věnována pouze jediná monografie, která je napsána z polské per-spektivy. Z českých a slovenských archivů její autor využil zejména dokumentů z bývalého archivu ÚV KSČ, který je nyní deponován v Národním archivu. Srov. KOBUS, Andrzej: *Czechosłowacja wobec narodzin, rozwoju i delegalizacji „Solidarności“ (1980–1982)*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa 2006. Na straně druhé čeští historici publikovali řadu dílčích studií, z nichž některé byly také otištěny v polském a anglickém jazyce. Srov. TŮMA, Oldřich: *The Czechoslovak Regime and the Polish Crisis*. *Cold War International History Project Bulletin*, 1998, č. 11, s. 60–63; BLAŽEK, Petr: *Solidarita se Solidaritou. Opoziční hnutí v Československu a vyhlášení polského „válečného stavu“ v prosinci 1981*. In: DĄBROWSKI, Dariusz (ed.): *Od rywalizacji do współpracy. Relacje polsko-czeskie w badaniach młodych histo-rików z Polski i Republiki Czeskiej*. Kolegium Europy Wschodniej, Wrocław 2003, s. 245–265; BLAŽEK, Petr: *Kauza Skupiny revoluční akce. Letáková kampaň na podporu polské Solidarity ve světle svaz-kové agendy StB*. In: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV*. ÚSD AV ČR – Dokořán, Praha 2005, s. 199–236, poznámky s. 267–276; BLAŽEK, Petr: *Akcja „Czerwotoć“ („Kołatek“). Tajny współpracownik StB Stanisław Dwořák jako kurier „Solidarności Polsko-Czechosłowackiej“*. *Pamięć i Sprawiedliwość*, 2006, č. 1, s. 117–164; BLAŽEK, Petr: *Operation „North“*. *Czechoslovak Security Apparatus and the Polish Crisis 1980–1984*. In: BABKA, Lukáš – ROUBAL, Petr (eds.): *Prague Perspectives (II). A New Generation of Czech East European Studies*. National Library of the Czech Republic – Slavonic Library, Prague 2007, s. 263–276; RYCHLÍK, Jan: *Společensktvo czechosłowackie i Komunistyczna Partia Czechosłowacji i wydarzenia w Polsce w latach 1980–1981*. In: BLAŽEK, Petr – JAWORSKI, Paweł – KAMIŃSKI, Łukasz (eds.): *Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi – Polacy – Słowacy 1938/39–1945–1989*, Część II. IPN, Warszawa 2009, s. 207–220; BLAŽEK, Petr: *Służba Bezpieczeństwa a Polacy w Czechosłowacji na początku lat osiemdziesiątych XX w.* In: HYTREK-HRYCIUK, Janna – STAUCHOLD, Grzegorz – SYR-NYK, Jarosław (ed.): *Internacjonalizm, czy...? Działania organów bezpieczeństwa państw komunistycznych wobec mniejszości narodowych*. IPN, Wrocław 2011, s. 515–524.

Postoje většinové společnosti k polské krizi byly komplikovanější a odrážely se v nich vedle jiného rovněž záporné obrazy, které o severních sousedech spoluvytvářela oficiální propaganda. Desítky článků v deníku ÚV KSČ *Rudé právo* a deníku ÚV KSS *Pravda* vykreslovaly Solidaritu jako antisocialistické hnutí, jehož působení bylo hlavním důvodem přetrvávající ekonomické krize v Polsku.

Převažující stereotypy na obou stranách společné státní hranice poměrně dobře vystihuje dobový vtíp, který se v Československu s oblibou vyprávěl: *Potkají se dva psi na polsko-československých hranicích. Jeden běží z Polska a druhý z Československa. Ptají se navzájem, co chtějí v druhé zemi dělat. Polský říká, že se jde do Československa najíst. Druhý odvětví, že si jde do Polska zaštekát.*³

Budeme muset pomoci

Vývoj v Polsku na počátku osmdesátých let z výše uvedených důvodů hodnotili představitelé KSČ jako bezprostřední hrozbu, věnovali mu mimořádnou pozornost a vyvinuli značnou snahu o jeho ovlivnění. Až do nástupu gen. Wojciecha Jaruzelského do nejvyšší stranické funkce v říjnu 1981 patřili k nejhlasitějším kritikům polského vedení. Na poradách stranických představitelů sovětského bloku vystupoval generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák spolu s východoněmeckým vůdcem Erichem Honeckerem opakovaně jako hlavní zastánce násilného řešení polské krize a nabízel své zkušenosti s „normalizační“ situací po Pražském jaru.

Na druhou stranu vedení KSČ na žádosti polského vedení o mimořádnou materiální pomoc nereagovalo s nadšením a teprve po vyhlášení vojenského stavu⁴ se v lednu 1982 rozhodlo uvolnit zboží v hodnotě 813 milionů Kčs, které poskytlo z velké části jako nenávratnou půjčku. Podle dochovaného zápisu se jedním z témat diskuse stala reciprocita v obchodních vztazích. Pozici Československa nakonec shrnul Gustáv Husák lakonickými slovy: *Budeme muset pomoci.*⁵

3 Srov. RYCHLÍK, Jan: Cestovní styk mezi Československem a Polskem v letech 1948–1989. In: HRODEK, Dominik (ed.): *Česká a polská historická tradice a její vztah ke současnosti. Pardubická konference (18.–20. dubna 2002)*. Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, Praha 2003, s. 137.

4 Termín vojenský stav odpovídá překladu termínu *stav wojenny*, který se v polštině tradičně používá pro vyhlášení určitého typu výjimečného stavu v Polsku 13. prosince 1981.

5 BLAŽEK, Petr: *Solidarita se Solidaritou. Opoziční hnutí v Československu a vyhlášení polského „válečného stavu“ v prosinci 1981*, s. 251. Pomoc Polsku ovšem proučila z Československa již od září 1980, kdy předsednictvo vlády ČSSR rozhodlo kladně odpovědět na žádost předsedy rady ministrů PLR Józefa Pińkowského o materiální výpomoc a poskytnout dodávky vybraných potravin. Výměnou měla československá strana obdržet především vybrané spotřební zboží. Kontrakt však nebyl v souvislosti s prohlubující se hospodářskou krizí v sousední zemi plně realizován. Podle vyhodnocení z konce října 1980, které zaslal místopředseda vlády a stálý představitel ČSSR při RVHP Rudolf Rohlíček generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Gustávu Husákovi, nezvládala polská strana plnit uzavřené dohody a nesplněné závazky měly dosáhnout přibližně dvojnásobku obvyklého objemu z předchozích let (ztráta byla odhadována na částku okolo 80 mil. rublů, zatímco československé vývozní skluzy měly dosáhnout tradiční výše, tedy přibližně 38 mil. rublů). *Národní archiv* (dále jen NA), fond (dále jen f.) Archiv ÚV KSČ, Kancelář generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, karton (dále jen k.) 431, inventární jednotka (dále jen inv. j.) 1304, Důsledky vývoje v PLR pro čs.-polské hospodářské vztahy, 31. 10. 1980.

Petr Blažek

Postavení vedení KSČ výmluvně ilustruje také žádost prvního tajemníka ÚV KSSS Leonida Iljiče Brežněva, kterou zaslal Gustávu Husákovi na počátku listopadu 1980. Požádal ho, aby stejně jako východoněmečtí, maďarští a bulharští soudruzi umožnil prodat za valuty část plánovaných dodávek sovětské ropy na západních trzích a výdělek poskytl polské straně jako nevratnou pomoc: *Sám dobře znáš politickou situaci v PLR. Kontrarevoluce nastupuje a prakticky drží stranu pod krkem. Své názory o tom, že je potřeba zlomit vývoj událostí a rozvinout vlastní útok proti silám kontrarevoluce, jsme sdělili polským přátelům na nedávném setkání a o tom Vás informujeme zvlášť. V těchto podmínkách nabývá na obromném významu stav národního hospodářství, avšak ten je blízko katastrofě. Další zostření situace v Polsku hrozí, že způsobí obromnou škodu celému socialistickému společenství. Proto učinit vše, co je v našich silách, abychom tomu zabránili, je naší internacionální a řekl bych dokonce třídní povinností.*⁶

Husákova odpověď na Brežněvovu žádost nebyla nijak překvapivá a odrážela podřízené postavení pražského místodržícího: *Předsednictvo ÚV KSČ a vláda ČSSR souhlasí s tím, aby dodávky ropy pro ČSSR v r. 1981 byly kráceny o 600 000 tun, přičemž dodávky československých výrobků do SSSR nebudou dotčeny. Závěrem Tě chci ujistit, drabý Leonide Iljiči, že komunisté a všichni pracující socialistického Československa s velkým zájmem sledují rozmach politické a pracovní iniciativy, s níž sovětsí lidé vítají svolání XXVI. sjezdu bratrské KSSS.*⁷

Postoj představitelů KSČ k polské krizi se odráží ve velkém množství dalších dokumentů – v projevech na zasedáních ÚV KSČ, při rozhovorech s polskými protějšky a na jednáních s představiteli dalších komunistických stran. Krizi v sousední zemi hodnotili jako kontrarevoluci, dlouhodobě připravovanou zahraničními *ideologicko-diverzními centry*. Výmluvný je v této souvislosti například projev tehdejšího tajemníka ÚV KSČ Vasila Biřaka na zasedání předsednictva ÚV KSČ 7. října 1980. Podle názoru muže, jehož jméno symbolizovalo kolaboraci se Sovětským svazem, začal *antisocialistický plán* již v roce 1978 nástupem Karola Wojtyły na papežský stolec: *Co se děje jakoby náhodou v Polsku, je velký zločin namířený proti socialismu a polským lidem. Je to klamné obvinění silami kontrarevoluce a těmi, kdo chtějí spolu s imperialisty zničit v Polsku socialistickou společnost.*⁸

Představitelé KSČ z krize ovšem také obviňovali samotné polské vedení, které ji podle jejich názoru umožnilo přílišnou benevolencí k opozici a chybnou hospodářskou politikou vedoucí k závislosti na Západě. Důležitou otázkou při debatách o Polsku byly právě vzájemné hospodářské vztahy, neboť polská strana nebyla schopna plnit závazky vůči Československu. Posledním velkým tématem byl cestovní ruch, který se vedení KSČ snažilo postupně omezovat.⁹

6 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Kancelář generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, k. 470, inv. j. 1431, Informace o návštěvě S. Kanií a J. Pińkawského v SSSR, listopad 1980.

7 Tamtéž, Dopis generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka generálnímu tajemníkovi ÚV KSSS Leonidu Iljiči Brežněvovi, 17. 11. 1980.

8 TŮMA, Oldřich: *The Czechoslovak Regime and the Polish Crisis*, s. 60–63.

9 Srov. RYCHLÍK, Jan: *Spoleczeństwo czechosłowackie i Komunistyczna Partia Czechosłowacji a wydarzenia w Polsce w latach 1980–1981*, s. 208–211.

Československo a polská krize 1980–1981

Představitelé KSČ byli o polských událostech poměrně podrobně informováni. Dostávali na stůl pravidelné zprávy založené především na informacích z varšavského velvyslanectví a z federálního ministerstva vnitra (vzhledem k aktivnímu působení rezidentury FMV v Polsku v tomto období se uvedené zdroje často obsahově překrývaly). Souhrnné tajné zprávy pro vedoucí komunistické politiky vydávala i Československá tisková kancelář. Další informace získávali v souvislosti se vzájemnými osobními styky s polskými soudruhy. Například již v září 1980 přijel do Československa člen Politického byra ÚV PSDS Stefan Olszowski, aby československé hostitele podrobně informoval o aktuální politické situaci v Polsku. V březnu 1981 naopak odjel do Polska na oficiální návštěvu Karel Hoffman, který se zde vedle jiných polských politiků setkal i s prvním tajemníkem ÚV PSDS Stanisławem Kaniou. Na setkáních představitelů sovětského bloku s ním několikrát hovořil také generální tajemník ÚV KSČ a prezident ČSSR Gustáv Husák a jeho doprovod. Do Polska byli rovněž vysíláni představitelé ústředního i regionálního stranického aparátu s cílem získat informace o tamní situaci.¹⁰

Vedení KSČ se také snažilo podporovat „zdravé síly“ v PSDS a ovlivňovat složení stranického vedení. Spolupracovalo zejména s členy konzervativního Katovického fóra, jež ovšem nehrálo v PSDS významnější roli a stálo na okraji. V Husákově archivu se ovšem nachází i dokumenty dokládající úzké kontakty i s několika členy vedení PSDS, kteří pravidelně informovali pracovníky československého velvyslanectví ve Varšavě o politické situaci. Jedním z nich byl Albin Siwak, jeden z nejkonzervativnějších polských soudruhů (politicky byl jeho československým protějškem Vasil Biľak, Siwakovo postavení ve stranickém vedení však nebylo zdaleka tak významné). Z Varšavy přicházely od září do počátku prosince 1981 jeho zásluhou podrobné informace o zasedání vedení PSDS.¹¹ Obdobnou roli hrál na podzim 1981 také další představitel stranického „betonu“ Tadeusz Grabski, který byl v létě 1981 odsunut z vedení PSDS.¹²

Někteří polští „informátoři“ situaci ovšem výrazně zkrášlovali a při své spolupráci s Prahou zveličovali svou roli. Výsledkem byly nepřesné a zavádějící interpretace, jež spíše situaci zatemňovaly: *Pozoruhodné je, že jde vlastně o velmi blízkou skupinu spolupracovníků, kterou se nám podařilo postupem času identifikovat (Grabski, Kąkol, Szlachcic, Mitrenga, Tycner, někteří generálové a členové ZBOWID¹³). Rozdílné hodnocení je dokladem nejednoty postupu těchto soudruhů, nadsazováním a vydáváním právní za skutečnost.*¹⁴

10 Srov. tamtéž, s. 208.

11 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Kancelář generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, k. 432, inv. j. 1304, Rozhovory s A. Siwakiem (zasedání PB PSDS).

12 Tamtéž, Záznamy rozhovorů s Tadeuszem Grabskim, 30. 9. 1981 a 14. 10. 1981.

13 ZBOWID – Svaz bojovníků za svobodu a demokracii (*Związek Bojowników o Wolność i Demokrację*). Svaz vznikl v roce 1949 jako jednotná prorožimní organizace, která především sdružovala bývalé vojáky a odbojáře, kteří se účastnili boje za nezávislost Polska před rokem 1918, a také členy odbojových organizací, politických vězňů a zahraničních polských jednotek z období 2. světové války. Řada odbojářů, zejména členů Zemské armády (*Armia Krajowa*), nebyla do svazu přijata z politických důvodů.

14 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Kancelář generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, k. 432, inv. j. 1304, Dopis velvyslance ČSSR v Polsku Jindřicha Řehořka generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Gustávu Husákovi, 24. 10. 1981.

Petr Blažek

Vedení KSČ také podporovalo úvahy i přípravy k možné vojenské invazi do Polska. Dne 5. prosince 1980 se v Moskvě uskutečnilo velké zasedání představitelů států Varšavské smlouvy. Hlavním tématem byla polská krize. V jeho předvečer se z iniciativy sovětského vedení odehrálo rovněž setkání špiček komunistických stran, na kterém promluvil vedle jiných také Gustáv Husák. Ve svém vystoupení kritizoval vedení PSDS za slabost, s níž v minulosti přistupovalo k řešení problémů. Polské události srovnával s Pražským jarem a navrhoval obdobná řešení jako na konci šedesátých let. Podle jeho interpretací se odlišovaly pouze v zámince (špatná hospodářská situace), která byla *antisocialistickými silami* použita pro zmanipulování obyvatelstva proti straně. Husák v projevu používal stejné příměry jako na jaře 1968 někdejší první tajemník ÚV PSDS Władysław Gomułka, když se snažil odůvodnit nutnost zásahu v sousedním socialistickém státě. Polská krize podle jeho výkladu ovlivňovala situaci v celém socialistickém táboře.¹⁵

Jak se však nakonec ukázalo, Husák byl – a ještě více Erich Honecker – v tomto období papežštější než samotný papež, neboť Brežněv nakonec s voláním po ozbrojené intervenci nesouhlasil (mezi nejčastěji uváděnými důvody jsou podle historiků polská „antiruská“ tradice, zkušenosti Poláků s ozbrojeným odporem a konspirací, problémy v Afghánistánu a v neposlední řadě obavy z ekonomické odvety Západu).¹⁶

Vojenské cvičení armád NDR, ČSSR a SSSR Družba 80, jež následovalo bezprostředně po ukončení moskevské schůzky, proto v invazi nepřerostlo. Na základě dohody vedení Československé lidové armády s náčelníkem generálního štábu sovětské armády, maršálkem Nikolajem Vasiljevičem Ogarkovem, který z tohoto důvodu navštívil na počátku prosince 1980 Československo, se cvičení zúčastnily za československou stranu dvě tankové divize doplněné dalšími jednotkami. Ty se však po třech dnech manévrů u polského území vrátily do kasáren. Hranice nakonec v „horkém“ prosinci 1980 překročila pouze skupina vojenských důstojníků ČSLA, která pod legendou koordinace vojenského cvičení zjišťovala situaci u polské armády. Je nutné dodat, že pro akci „Krkonose“ byly ovšem pro případnou invazi připraveny přesné pokyny a vybrané jednotky československé armády byly nadále drženy v pohotovosti až do roku 1982.¹⁷

První velké setkání představitelů komunistických stran sovětského bloku po moskevské schůzce se shodou okolností uskutečnilo v Praze, kde byl 6. dubna 1981 zahájen XVI. sjezd KSČ. Gustáv Husák v úvodním vystoupení zdůraznil v jasném odkazu na polské události, že místní komunistická strana, lid a armáda jsou vždy připraveny *bránit mír a socialismus*. Na uzavřeném setkání s členy předsednictva ÚV KSČ Leonid Iljič Brežněv opět kritizoval polské vedení za ustupování *nepřátelským silám*. Zdůraznil,

15 KOBUS, Andrzej: *Czechosłowacja wobec narodzin, rozwoju i delegalizacji „Solidarności“ (1980–1982)*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 81–82.

16 Srov. DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991. Díl II, Konce dobrodružství 1964–1991*. Karolinum, Praha 2009, s. 262–263.

17 ABS, f. Dokumentační spisy ÚDV, ČVS: ÚDV-169/2007, Akce Krkonose, srov. TŮMA, Oldřich: *The Czechoslovak Regime and the Polish Crisis*, s. 60–63; RYCHLÍK, Jan: *Spoleczeństwo czechosłowackie i Komunistyczna Partia Czechosłowacji a wydarzenia w Polsce w latach 1980–1981*, s. 212–213.

Československo a polská krize 1980–1981

že sovětské vedení vidí polskou situaci stejně jako jeho hostitelé, a vyjádřil přesvědčení, že PSDS se rozhodne jít správným směrem.¹⁸

Další podobná schůzka se uskutečnila na Krymu 16. května 1981, kde se setkali Brežněv, Husák a Honecker. Tématem jednání byla opět situace v Polsku. Husák a zejména Honecker se společně bez úspěchu snažili sovětského vůdce přesvědčit o nutnosti odvolat prvního tajemníka PSDS Kaniu, který podle jejich názoru selhal.¹⁹ Vyvrcholení nátlaku na polské vedení představoval dopis ÚV KSČ adresovaný polskému protějšku, který členové předsednictva ÚV KSČ schválili na svém zasedání 19. června 1981.²⁰

Na jaře 1981 se vedení KSČ snažilo ovlivnit situaci v Polsku i jinými cestami. V dubnu 1981 zahájil Československý rozhlas ve spolupráci s ministerstvem vnitra pravidelné propagandistické vysílání v polštině a o dva měsíce později byla zahájena rozsáhlá akce „Sever“, v níž ministerstvo vnitra monitorovalo a různým způsobem ovlivňovalo situaci v Polsku.²¹

Další vlna nátlaku na polské vedení přišla na podzim 1981 v souvislosti s výsledky I. sjezdu Solidarity v Gdaňsku. Československé ministerstvo zahraničí tehdy prostřednictvím varšavského velvyslanectví vzneslo protest proti *antisocialistickým akcím*, které popsalo jako nepřijatelné vměšování do svých vnitřních záležitostí: *Takzvané Poselství dělníkům Východní Evropy, distribuce nepravdivých materiálů na téma událostí roku 1968 a také jiných pomlouvačných materiálů představuje vážnou urážku našeho státu, která nezlepšuje vzájemné vztahy mezi našimi zeměmi.*²²

Z pohledu vedení KSČ nastala kvalitativní změna teprve po odsunutí Stanislawa Kaniu z postu prvního tajemníka ÚV PSDS a jeho nahrazení gen. Wojciechem Jaruzelským, který již několik měsíců zastával post předsedy vlády. Je to dobře patrné také v blahopřání, které Gustáv Husák zaslal 19. října 1981 do Varšavy. Ve srovnání s podobnými texty obsahovalo nejen tradiční fráze, ale jasnou výzvu k radikálním krokům: *Do této odpovědné funkce nastupujete v mimořádně závažném období, v němž se bude rozhodovat o dalším vývoji socialismu v Polské lidové republice. Věříme, že vysokou důvěru, která Vám byla prokázána, využijete k mobilizaci strany, celé dělnické třídy i všech opravdových polských vlastenců k rozhodnému nástupu proti kontrarevolučním silám a na obranu socialismu. V tomto úsilí se můžete plně spolehnout na podporu československých komunistů a všeho našeho lidu.*²³

18 KOBUS, Andrzej: *Czechosłowacja wobec narodzin, rozwoju i delegalizacji „Solidarności“ (1980–1982)*, s. 103–105.

19 Srov. článek Ľ. Kamiňského v tomto čísle časopisu *Securitas Imperii*.

20 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Předsednictvo ÚV KSČ 1980–1986 (dále jen 1261/0/8), P 12/81, bod. č. 8. Návrh dopisu ÚV KSČ ÚV PSDS. Snaha o Kaniovo odstavení nakonec nebyla v červnu 1981 úspěšná, neboť kritizovaný polský vůdce svou funkci na sjezdu PSDS obhájil.

21 Blíže k vysílání *Interprogram polski* a k akci „Sever“ v následujících dvou kapitolách.

22 BAEVA, Iskra – BLAŽEK, Petr – KAMIŇSKI, Łukasz – KUBINA, Michael – PACZKOWSKI, Andrzej – TANTZSCHER, Monika – TISCHLER, János – WILKE, Manfred – WÓJTOWICZ, Norbert: *Przed i po 13 Grudnia. Państwa bloku wschodniego wobec kryzysu w PLR 1980–1982. Tom 2 (Kwiecień 1981 – Grudzień 1982)*. IPN, Warszawa 2007, s. 221.

23 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Kancelář generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, k. 430, inv. j. 1303, Blahopřejný dopis generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka prvnímu tajemníkovi ÚV PSDS Wojciechu Jaruzelskému, 19. 10. 1981.

Petr Blažek

Vzhledem k předchozím událostem pochopitelně nepřekvapuje, že vedení KSČ 13. prosince 1981 přivítalo vyhlášení válečného stavu v Polsku, které vnímalo jako nutné ukončení dlouhotrvající systémové krize v sousedním státě. O dva dny později se po celém území Československa uskutečnily masové stranické schůze, na nichž byly přijímány rezoluce a prohlášení na podporu polského vedení.²⁴

Jako jednoznačnou podporu Wojciecha Jaruzelského ze strany vedení KSČ je možné také interpretovat jeho pražskou návštěvu v dubnu 1982. Symbolicky ukončila jednu etapu v dějinách vzájemných vztahů obou komunistických stran. Polský host byl přijat se všemi poctami, včetně dělostřeleckých salv na ruzyňském letišti a okázalé večeře na Pražském hradě.²⁵ Ve společném komuniké obě strany zdůraznily, že *ČSSR a PLR budou i nadále v těsné součinnosti se Sovětským svazem a dalšími státy socialistického společenství aktivně působit k posílení jednoty, semknutosti a obranyschopnosti zemí Varšavské smlouvy*.²⁶

Akce „Sever“

Mimořádnou aktivitu v souvislosti s polskou krizí vyvíjel československý bezpečnostní aparát, který byl jedním z hlavních pilířů komunistického režimu. Ministerstvo vnitra mělo rovněž značný vliv na formování postoje domácího stranického vedení o polské krizi, neboť pro jeho členy připravovalo o situaci v sousedním státě pravidelné situační zprávy i mimořádné informace.²⁷

Zásadní roli sehrála tajná policie, jejíž činnost sahala od represivních a dezinformačních opatření, získávání informací prostřednictvím agenturní sítě až po spolupráci s polským ministerstvem vnitra při pacifikaci situace v sousedním státě. Jednalo se o výjimečnou situaci, kdy tajná policie operativně pracovala rozsáhlým způsobem na území jiného socialistického státu. Jediným podobným příkladem byly do této doby pouze maďarské události v roce 1956, kde se však jednalo „pouze“ o několika-měsíční krizi a rozsah provedených opatření byl celkově menší.²⁸

Značná část aktivit bezpečnostního aparátu se v souvislosti s polskou krizí odehrála v rámci dvou celostátních akcí. V přímé reakci na vznik nezávislého odborového svazu Solidarita vyhlásil v srpnu 1980 první náměstek ministra vnitra ČSSR genmjr.

24 Rezoluce byly následně zasilány zastupitelským úřadům PLR. Například do 16. prosince 1981 obdržel polský konzulát v Bratislavě celkem 185 dopisů, telegramů a telexů. Ve zprávě do varšavské centrály pracovník konzulátu příznačně uvedl, že zaslal na ukázkou pouze několik exemplářů, neboť *jsou si velmi podobné*. BAEVA, Iskra – BLAŽEK, Petr – KAMIŃSKI, Łukasz – KUBINA, Michael – PACZKOWSKI, Andrzej – TANTZSCHER, Monika – TISCHLER, János – WILKE, Manfred – WÓJTOWICZ, Norbert: *Przed i po 13 Grudnia*, s. 455.

25 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Kancelář generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, k. 427, inv. j. 1295, Program oficiální přátelské návštěvy stranické a státní delegace PLR 5. 4. 1982.

26 Tamtéž, Společné komuniké, 5. 4. 1982.

27 Tato kapitola vychází ze studie, publikované v anglickém jazyce – BLAŽEK, Petr: *Operation „North“: Czechoslovak Security Apparatus and the Polish Crisis 1980–1984*, s. 263–276.

28 Blíže BLAIVE, Muriel: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Prostor, Praha 2001; PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. CDK, Brno 2008.

29 K služební kariéře genmjr. JUDr. Vladimíra Hrušického blíže ŽÁČEK, Pavel (ed.): *Organizace a řízení represe v ČSSR. Operační štáby generála Lorence 1988–1989*. In: *Securitas Imperii*, 1998, č. 4/1, s. 54.

Československo a polská krize 1980–1981

Vladimír Hrušecký²⁹ akci „Kruh“. Podle dobové terminologie měla především ochránit dělnické prostředí v Československu před jeho *zneužitím vnějším a vnitřním protivníkem*. Jejím konkrétním cílem byla zvýšená ostraha důležitých objektů (průmyslových závodů, dolů, elektráren, železničních dep apod.) v krizových situacích a příprava preventivních opatření proti potencionálním iniciátorům stávek. Pokračovala až do zhroutení komunistického režimu a stala se preludiem další celostátní akce ministerstva vnitra, jež byla vyvolána polskými událostmi.³⁰

V souvislosti s prohlubující se krizí v Polsku byl 21. června 1981 na základě rozkazu ministra vnitra ČSSR a se souhlasem generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka ustaven řídicí štáb akce „Sever“, jehož náčelníkem byl po celou dobu genmjr. Vladimír Hrušecký. Všechny zápisy z jeho jednání, včetně závěrů a rozborů informací o situaci v Polsku, byly ke schválení předkládány ministru vnitra ČSSR a pro informaci zasílány vedoucímu XIII. oddělení ÚV KSČ, představiteli KGB v Československu a všem náměstkům MV ČSSR. Celkem se uskutečnilo dvanáct zasedání řídicího štábu akce „Sever“, osm z nich v roce 1981.³¹

V rámci centrálního štábu působily tři skupiny: první organizovala aktivní a vlivová opatření na I. správě SNB (rozvědce), druhá skupina organizovala využívání agenturní sítě a vhodných, zpravodajsky využitelných osob na II. správě SNB (Správě pro boj s vnějším nepřitelem) a poslední skupina připravovala analýzy vývoje v Polsku, zpracovávala informace, koordinovala práci jednotlivých složek bezpečnostního aparátu a navrhovala další opatření. Současně na krajských správách SNB Ústí nad Labem, Hradec Králové, Ostrava, Banská Bystrica a Košice působily samostatné skupiny pro plnění úkolů v uvedených příhraničních krajích. Byly podřízeny náčelníkům krajských správ, kteří současně byli členy řídicího štábu akce „Sever“. Příslušníci operativních složek krajských správ SNB vypracovávali zprávy o situaci v jejich regionu, sledovali názory československých občanů a vysílali do Polska spolupracovníky StB s operativními úkoly.³²

Analytická skupina zpracovávala zprávy zasílané různými složkami federálního ministerstva vnitra a připravovala týdenní a mimořádné (celkem 167) informace o situaci v PLR, které byly určeny pro stranické a státní představitele a vedení FMV

30 CHURÁŇ, Milan a kol.: *Encyklopedie špionáže. Ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*. Libri, Praha 2000, s. 36–37. Gestorem akce byla XI. správa SNB (ekonomická kontrarozvědka StB), která vypracovala podrobné plány s desítkami úkolů. Nechyběly mezi nimi plány a řídicí struktury vybraných průmyslových objektů. Pro jednotlivé podniky byly vypracovány seznamy *nepřátelských osob*, spolupracovníků Státní a Veřejné bezpečnosti, stranických důvěrníků a členů Lidových milicí. Jen do října 1982 byla vyhodnocena situace v 648 závodech, kde StB využívala 1549 tajných spolupracovníků a přes 700 důvěrníků. Pod kontrolou bylo v tomto období celkem 1148 potencionálních vůdců *pravocových a antisocialistických sil*, 1102 *aktivních kriminálních živlů* a 21 640 *kriminálně závadových osob*. Operativní pozornost StB se soustředila na bývalé členy KAN, K-231 a představitele odborových svazů z konce šedesátých let. Srov. BENDA, Patrik (ed.): *Denní situační zprávy StB z listopadu a prosince 1989*. In: *Securitas Imperii*, 2000, č. 6/1, s. 162–173.

31 V roce 1981 se uskutečnilo celkem osm zasedání řídicího štábu akce „Sever“, tři v roce 1982, po jednom pak v letech 1983 a 1984.

32 *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), f. Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli – X. správa (dále jen A 36), inv. j. 1038, Návrh na ukončení akce SEVER a uložení materiálů do archivu, 29. 6. 1984.

Petr Blažek

(od vyhlášení válečného stavu v Polsku 13. prosince 1981 až do 23. června 1982 vypracovávala denní informace). Jednotlivé správy ministerstva vnitra vytvořily osobní a tematické kartotéky, v nichž bylo také evidováno 17 tisíc *nepřátelských osob* z celého Polska (delegáti sjezdu Solidarity, členové celostátní komise Solidarity či představitelé opozičních skupin). Československé ministerstvo vnitra předávalo pravidelné informace polské straně, například X. správa SNB (Správa pro boj s vnitřním protivníkem) poskytla „polským přátelům“ v červnu 1982 a červenci 1983 seznamy polských občanů se *závadovými poznatky*.³³

Pracovníci VI. správy SNB zkontrolovali okolo 6 milionů poštovních zásilek, z nichž bylo *obsahově vytěženo* přes 300 tisíc kusů. S využitím odposlechové techniky vzniklo přibližně 17 tisíc písemných zpráv (z nichž bylo 200 zvláštních informací). Současné pracovníci uvedené správy dlouhodobě sledovali okolo 30 budov. Patřily mezi ně například budovy Polského informačního a kulturního střediska, pražského velvyslanectví a obchodního zastoupení PLR, v nichž VI. správa SNB po vyhlášení válečného stavu namontovala odposlouchávací zařízení.³⁴

Stovky Poláků byly v první polovině osmdesátých let zadrženy na československém území při útěku na Západ a vyhoštěny zpět do Polska. Jen v období od 17. září do 9. listopadu 1981 bylo na různých částech československé státní hranice zadrženo 388 „narušitelů“, z toho byla takřka polovina polských občanů (na území ČSSR z nich celkem 106 přešlo ilegálně).³⁵ Další polští občané byli zadrženi také při prohlídce na státních hranicích, když se vraceli z Rakouska nebo SRN a v jejich zavazadlech našli celníci například pašovanou *závadnou* literaturu. Naopak *polští přátelé* předali československému ministerstvu vnitra několik osob, které se v sousedním státě zdržovaly bez povolení. Například 20. prosince 1982 *polští přátelé* předali KS SNB Banská Bystrica dva československé občany, nelegálně se zdržující v sousedním státě několik měsíců.³⁶

V souvislosti s polskou krizí vyhlásil federální ministr vnitra Jaromír Obzina opakovaně třetí stupeň mimořádného bezpečnostního opatření (MBO), poprvé již v prosinci 1980 v souvislosti s rozsáhlým vojenským cvičením některých států Varšavské smlouvy Družba 80.³⁷ Vojenské jednotky, které byly pro případnou invazi vyčleněny, sledovala III. správa SNB (vojenská kontrarozvědka) v rámci zmíněné akce „Krkonoše“.³⁸ Plán vojenské intervence byl aktuální také v dalších měsících. Svědčí o tom například skutečnost, že v září 1981 byl na pokyn vedení X. správy SNB vypracován seznam několika desítek příslušníků operativních odborů, kteří měli jako dobrovolníci v případě intervence do Polska *plnit internacionální kontrarozvědné či jiné úkoly přímo na území PLR nebo v pohraničních oblastech*.³⁹

33 Tamtéž.

34 ABS, f. A 36, inv. j. 1038, Zápis z 8. schůze řídicího štábu FMV akce SEVER dne 21. 12. 1981, 13. 1. 1982.

35 Tamtéž, inv. j. 1037, Zápis z 5. jednání řídicího štábu FMV akce SEVER dne 10. 11. 1981, 30. 11. 1981.

36 Tamtéž, inv. j. 1038, Zápis z 8. schůze řídicího štábu FMV akce SEVER dne 21. 12. 1981, 13. 1. 1982.

37 TŮMA, Oldřich: *The Czechoslovak Regime and the Polish Crisis*, s. 60-63.

38 ABS, f. A 36, inv. j. 1038, Zápis z 8. schůze řídicího štábu FMV akce SEVER dne 21. 12. 1981, 13. 1. 1982.

39 Tamtéž, Výsledek prověrky dobrovolníků pro vysazení do PLR, 22. 9. 1981.

Československo a polská krize 1980–1981

Podruhé byl třetí stupeň MBO vyhlášen v souvislosti s nastolením válečného stavu v Polsku 13. prosince 1981. Na pražské centrále působil operační štáb, vyhlášena byla padesátiprocentní pohotovost a stoprocentní dosažitelnost pro všechny příslušníky SNB a vojsk ministerstva vnitra. Dne 13. prosince 1981 byly také dočasně uzavřeny československo-polské hranice. Přechod byl povolen pouze při výjimečných příležitostech, mezi něž patřily služební cesty stranických funkcionářů a představitelů centrálních a krajských složek SNB.⁴⁰

Polské stereotypy

Jedna z komplikovaných otázek, která souvisí se zvoleným tématem, se týká ohlasů polské krize u domácí společnosti. Její postoje byly složité a nedají se pochopitelně shrnout pomocí jednoduchého schématu. Obecně je možné říci, že na jedné straně pohlížela část Čechů a Slováků na vznik Solidarity s určitými sympatiemi, které však většinou nedávala vzhledem ke svým zkušenostem po roce 1968 otevřeně najevo. Na straně druhé nalézala zejména mezi značnou částí domácí veřejnosti ohlasy také oficiální propaganda, která operovala s hospodářskými problémy v sousední zemi a často zdůrazňovala, že náklady za pomoc ponесou ostatní socialistické země.⁴¹

Zmíněné „polské“ stereotypy⁴² se objevily v minianketě o polských událostech mezi pětadvaceti československými občany, kterou v prosinci 1980 otiskl exilový časopis *Listy*. Řada z dotázaných uváděla odlišné polské podmínky, zdůrazňovala roli polského nacionalismu a katolické církve. V odpovědi třicetiletého číšníka z Prahy se vedle jiného odrazily i ekonomické obavy: *Je to všechno bezké, ale nemá to šanci na úspěch. [...] Co se týče nás, tak čekám spíš negativní dopad. Za prvé tady přitvrdí, hlavně co se týče šikanování, za druhé to budeme my, kdo bude platit Polákům vyšší životní úroveň. Stávky u nás, to je nesmysl. V tomhle systému snad není člověka, který by něco neukradl, někoho nepodplatil, něco nezískal nelegální cestou nebo nepřekročil nějaké předpisy. Na každého něco mají nebo si najdou. To každý moc dobře ví, a tak radši nebude nic riskovat. V Polsku, kde nemají co do úst, je úplně jiná situace. Tam nemají co ztratit.*⁴³

O významu polských událostí pro obyvatelstvo v Československu svědčí tehdejší zvýšený zájem domácího obyvatelstva o západní rozhlasové a televizní stanice. V příhraničních oblastech na počátku osmdesátých let rovněž vzrostl počet posluchačů a diváků polského rozhlasu a televize. Řada z nich poslouchala také polské vysílání Rádia Svobodná Evropa, které nebylo na rozdíl od československé relace rušeno. Na poradě štábu akce „Sever“ 21. prosince 1981 uvedl ve svém úvodním projevu náměs-

40 Již několik měsíců před vyhlášením válečného stavu vypověděla československá vláda smlouvu, která umožňovala občanům obou států příhraniční styk. BLAŽEK, Petr: *Solidarita se Solidaritou. Opoziční hnutí v Československu a vyhlášení polského „válečného stavu“ v prosinci 1981*, s. 252.

41 RYCHLÍK, Jan: *Spoleczeństwo czechosłowackie i Komunistyczna Partia Czechosłowacji i wydarzenia w Polsce w latach 1980–1981*, s. 216–219.

42 K vytváření historických polských stereotypů blíže GRACOVÁ, Božena: Stereotypní vnímání Čechů a Slováků u studující mládeže. In: HRODEK, Dominik (ed.): *Česká a polská historická tradice a její vztah k současnosti. Pardubická konference (18.–20. dubna 2002)*, s. 9–13.

43 Anketa o Polsku. *Listy*, 1980, roč. 10, č. 6 (prosinec 1980), s. 13.

Petr Blažek

tek federálního ministra vnitra genmjr. Vladimír Hrušecký, že byl v pohraničí výrazně zvýšen zájem o poslech televizních programů NSR a Rakouska, které přinášejí autentické snímky z průběhu stávek a zákroků v PLR. Přítomným náčelníkům jednotlivých operativních správ uložil úkol, jehož splnění bylo jistě velmi obtížné: *Věnujte pozornost čs. občanů na vysílání těchto televizních programů a učinite vhodná opatření k eliminování jejich negativních vlivů [!].*⁴⁴

Podle závěrů X. správy SNB, která se jako složka kontrarozvědky StB v tomto období věnovala *boji s vnitřním protivníkem*, patřilo právě vysílání zahraničních rozhlasových a televizních stanic k hlavním důvodům, proč se mezi částí domácího obyvatelstva objevila kritika vyhlášení válečného stavu v Polsku: *Mezi některými jednotlivci z řad členů ostatních politických stran, ROH aj. organizací sdružených v N[árodní] F[rontě] a částí indiferentních občanů se v uplynulém období projevily negativní postoje k zásahům Vojenské rady v PLR, různá protichůdná subjektivistická stanoviska z antisovětských a nacionalistických pozic, zejména k materiální pomoci PLR ze strany ZSS. Jejich názory jsou plně poplatné propagandě ideodiverzních a emigrantských center a tendencím, šířeným „čs. opozicí“. Přestože se nejedná o zcela zanedbatelnou část čs. veřejnosti, vyskytují se téměř ve všech oblastech společenského života, jejich roztržitost a různorodost zařazení v pracovním a výrobním procesu nepředstavuje sílu, schopnou otevřených, masových vystoupení.*⁴⁵

V souvislosti s polskou krizí – stejně jako v jiných krizových okamžicích – mezi obyvatelstvem opakovaně propukla (nejdříve v srpnu 1980 a poté opět v prosinci 1981) nákupní horečka, která se týkala především základních potravin. Objevila se rovněž řada fám, které měly v některých případech kuriózní podobu. Jednu z nich například zachytila dobová zpráva Státní bezpečnosti v prosinci 1981, jež vznikla krátce po vyhlášení válečného stavu v Polsku: *Důvěrnou cestou bylo zjištěno, že v závodě ZAZ Jaroměř – plastické hmoty Lužiny prohlašoval dělník uvedeného závodu ing. Zbyněk Fišer, bývalý důstojník ČSLA, že Wałęsa je mrtev a že byl jedním z prvních zatčených. Dále uváděl, že Wałęsovy odbory jednají brdinně a že jim fandí, dále, že hranice PLR jsou obsazeny vojsky V[aršavské] S[mlouvy] mimo vojsk SSSR. Jmenovaný má na spoluzaměstnance značný vliv a spoluzaměstnanci pokládají jeho informace za věrohodné, otevřeně však svůj nesouhlas neprojevují.*⁴⁶

Poláci v Československu

Na československém území žily na počátku osmdesátých let dlouhodobě dvě velké skupiny Poláků, u kterých měla polská krize pochopitelně velký ohlas. První z nich představovali českoslovenští občané, kteří se hlásili k polské národnostní menšině. Podle demografických údajů měli její příslušníci významnější pozici pouze na území českého Těšínska, kde žilo autochtonní polské etnikum. Na území českých zemí

44 ABS, f. A 36, inv. j. 1038, Zápis z 8. porady operačního štábu FMV k situaci v PLR 21. 12. 1981, 13. 2. 1982.

45 Tamtéž, Podklady na poradu řídicího operačního štábu FMV k problematice PLR, konanou dne 18. 2. 1982.

46 ABS, f. Krajská správa SNB Hradec Králové – vnitřní odbor 1949–1990 (M 1-1), k. 85, inv. j. 108, Informace KS SNB Hradec Králové o bezpečnostní situaci ve Východočeském kraji, 16. 12. 1981.

Československo a polská krize 1980–1981

se k polské národnosti při sčítání lidu v roce 1980 přihlásilo celkem 66 123 obyvatel, z toho 47 539 v tehdejší Severomoravském kraji, kde polská menšina tvořila 2,9 procent z celkového počtu zde žijících obyvatel.⁴⁷

Z dochovaných dokumentů vyplývá, že zájem tajné policie o tuto skupinu obyvatel se do vzniku Solidarity nijak významněji neodlišoval od sledování jiných národnostních skupin žijících v Československu, například ukrajinské či maďarské. Souviselo to také s tím, že jediná povolená společenská organizace polské menšiny, Polský kulturně osvětový svaz (*Polski Związek Kulturalno-Oświatowy*, PZKO), byla na počátku „normalizace“ pacifikována. Postižena byla řada jejích představitelů, kteří se v období Pražského jara snažili o přeměnu svazu ve více politicky orientovanou organizaci. Paradoxně to byli často lidé, kteří v padesátých letech aktivně pomáhali budovat komunistický režim.⁴⁸

Zásadní změna ve sledování polské národní menšiny nastala v srpnu 1980. Proměna zájmu Státní bezpečnosti je dobře patrná například z týdenních zpráv Správy StB Ostrava. Zatímco do tohoto období se v nich téma polské menšiny objevovalo výjimečně, po tomto období se stalo jejich pravidelnou součástí. Týdenní zprávy měly ustálenou strukturu, jednalo se většinou o patnáctistránkové zprávy, rozdělené podle „problematik“. Zprávy o polské menšině se nejčastěji objevovaly v *problematice kultury*, kde byly především sledovány aktivity funkcionářů PZKO, redakce deníku *Głos Łudu* a měsíčníku *Zwrot*. Nově se v týdenních zprávách objevil výskyt různých letáků a anonymních dopisů, které byly v souvislosti s krizí v PLR zasílány například vedoucím funkcionářům KV KSČ. Jejich autoři v nich vyjadřovali solidaritu s polským národem, někteří vyhrožovali pomstou a jiní v nich navrhovali založit Solidaritu v Československu.⁴⁹ Na počátku roku 1981 již většina zpráv v týdenních informacích StB z Ostravy souvisela s polskou krizí.⁵⁰

Českoslovenští občané polské národnosti nebyli tajnou policií pouze sledováni. Někteří z nich byli naopak využíváni takřka při všech uvedených aktivitách. Významnější roli měli především v různých dezinformačních akcích, jejichž cílem bylo především oslabit vliv Solidarity. Jednalo se zejména o vysílání Československého rozhlasu *Interprogram Polski* a rozšiřování různých letáků a brožur. Hlavní roli sehrála v obou případech severomoravská KS SNB, která pomáhala zajišťovat personální obsazení polského rozhlasového vysílání a společně s rezidenturou kontrarozvědky v Polsku tajně distribuovala většinu tiskovin na polském území. Část z nich tvořily kompletní přepisy zmíněného polského vysílání, které pod hlavičkou „Radio-Praha“ rozšiřovali v sousedním státě příslušníci zmíněné krajské správy SNB.⁵¹

47 Je nutné dodat, že údaje o národnosti se zjišťovaly pouze na základě subjektivního kritéria pocitu národní příslušnosti. SIWEK, Tadeusz: Demografická charakteristika Poláků v České republice. In: KADŁUBIEC, Karol Daniel a kol.: *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995)*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava 1997, s. 49.

48 PZKO měl v roce 1980 celkem 24 237 členů. Blíže BORÁK, Mečislav: Z historie Poláků v České republice. In: SOKOLOVÁ, Gabriela – HERNOVÁ, Šárka – ŠRAJEROVÁ, Oľga (eds.): *Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy*. Titlia, Šenov u Ostravy 1997, s. 29.

49 ABS, f. Správa Státní bezpečnosti Ostrava – III. díl (B 7/III), inv. j. 155.

50 Tamtéž, inv. j. 227.

51 ABS, f. A 36, inv. j. 1038a, Podklad na poradu řídicího štábu FMV k problematice PLR, 18. 2. 1982.

Petr Blažek

Dvě lakonické poznámky ze zápisu o poradě vedení X. správy SNB z 2. července 1981 ovšem dokládají, že *aktivní opatření* v Polsku nebyla přijímána pozitivně. Jedním z úkolů měla být prověrka rozhlasového vysílání, neboť *nemá být podle poznatků kvalitní jak z hlediska jazyka, tak i líčení situace v PLR*. Druhá poznámka se týkala rozšiřovaných tiskovin na polském území: *přijmout patřičná opatření k čistotě polského jazyka u materiálů, které jdou cestou Ostravy do PLR*.⁵²

Cílem tajné policie byla především plošná kontrola kontaktů československých občanů s Polskem a jejich výrazné omezení. Jednou z hlavních metod ovlivňování společnosti Státní bezpečností bylo po celé období komunistického režimu vytváření agenturní sítě. V rámci akce „Sever“ byly dlouhodobě využívány stovky spolupracovníků, z nichž byla řada vyslána do Polska, aby především získávali informace o tamní situaci. Z řad polské menšiny bylo pro tento cíl získáno několik osob, které informovaly o postojích svých přátel a známých. Nechyběli mezi nimi ani členové polské komunity na Těšínsku, jejíž příslušníci byli podezříváni ze sympatií k Solidaritě a z nárůstu nacionalismu.⁵³

Druhou velkou polskou skupinou v Československu představovaly osoby, které zde dlouhodobě pracovaly. Podle podkladů připravených federální vládou pro jednání předsednictva ÚV KSČ 2. prosince 1981 zaměstnávaly československé podniky (zejména v textilním průmyslu, cukrovarech, dolech či zbrojovkách) 5400 polských zaměstnanců a vedle nich pracovalo v Československu dalších 10 tisíc Poláků (zejména ve stavebnictví). Jejich počet se měl v následujícím roce zvýšit o další 3 tisíce osob – celkem mělo tedy v Československu pracovat v obou formách okolo 18 400 polských občanů.⁵⁴

Dokumentace Státní bezpečnosti dokládá pokusy o založení místních organizací Solidarity mezi Poláky pracujícími v Československu. Týkalo se to téměř výhradně zaměstnanců polských podniků, kteří byli vysláni do Československa na dlouhodobou služební cestu. Mezi řadou zakázek, které měly polské podniky v Československu, patřila například výstavba elektrárny Pruněrov II, která se na počátku osmdesátých let oproti plánu zpožďovala a byla opakovaně předmětem mezistátních jednání. Pracovalo zde několik tisíc polských občanů, mezi nimiž byla mnoho stoupenců Solidarity. Několik z nich bylo za agitaci dokonce vyhoštěno z Československa.⁵⁵

Poměrně malou, ale velmi sledovanou skupinu představovali polští občané, kteří v Československu studovali na vysokých školách. Na jaře 1981 se podle podkladů ministerstva vnitra jednalo celkem o 257 osob. O několik měsíců později jich bylo již pouze 167 (z toho 9 vědeckých aspirantů a 4 postgraduální studenti). Stejně jako další polští státní příslušníci, působící v Československu v rámci kulturních, vědeckých, zdravotnických a školských dohod, byli studenti pod drobnohledem tajné policie. Je

52 Tamtéž, Akce „SEVER“ – informace.

53 Blíže BLAŽEK, Petr: *Služba Bezpieczeństwa a Polacy w Czechosłowacji na początku lat osiemdziesiątych XX w.*

54 NA, f. Archiv ÚV KSČ, 1261/0/8, P 26/81, svazek (dále jen sv.) 2, č. 1317/82, Zpráva o současném vývoji cestovního ruchu s PLR, 2. 12. 1981.

55 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Kancelář generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, k. 431, inv. j. 1304, Informace o jednání zástupců Státní plánovací komise v PLR, 4. 6. 1981.

Československo a polská krize 1980–1981

příznačné, že podle podkladů ministerstva vnitra již od podzimu 1981 údajně nestudoval v Polsku žádný československý občan.⁵⁶

Do Československa přijížděly na počátku osmdesátých let také statisíce Poláků na krátkodobé pobyty, ať již služební nebo turistické. Často se jednalo o tranzit při cestě do dalších zemí. Zatímco v roce 1980 poměr mezi občany obou států, kteří vyjeli do sousední země (i průměrná doba jejich pobytu), přibližně odpovídal poměru mezi celkovými počty obyvatel (1 689 000 občanů ČSSR a 4 614 000 občanů PLR), v následujícím období se situace radikálně změnila ve prospěch polských občanů (1981 – 383 000 občanů ČSSR a 4 417 000 občanů PLR, 1982 – 104 000 občanů ČSSR a 1 311 000 občanů PLR). Důvody úzce souvisely s polskou krizí. Již v listopadu 1980 československá strana (argumentovala jednak hospodářskými důvody⁵⁷ a jednak politickými) ztížila možnosti cestování do Polska a v prosinci 1981 pak rozhodla o jednostranném pozastavení dohody mezi vládou ČSSR a PLR z 20. července 1977. Situaci nakonec vyřešil válečný stav, kdy polská strana takřka neprodyšně uzavřela dočasně své hranice.⁵⁸

Ačkoliv se o „železné oponě“ hovoří téměř výhradně v souvislosti s hranicemi sovětského bloku s okolním světem, ve skutečnosti byla v některých obdobích její – byť samozřejmě mírnější – obdoba spuštěna také mezi některými státy „socialistického společenství“. Stačí připomenout postavení Jugoslávie po červnu 1948, ostrakizaci Maďarska v roce 1956 či izolaci Albánie v roce 1961. Takto je možné s jistotou dávkou licence hodnotit i situaci na československo-polské hranici po prosinci 1981.⁵⁹

Tři polské dokumenty

V době polské krize bylo opoziční hnutí v Československu, v jehož prostředí byly projevy sympatií s polskou Solidaritou nejvíce viditelné, ve výrazném útlumu.⁶⁰ Signatáři

56 ABS, f. A 36, inv. j. 1038, Informace k akci „Sever“, září 1981.

57 Podle souhrnné zprávy Ústřední celní správy FMZO z října 1980 se výrazně zvýšil počet pokusů o vývoz domácího zboží a československé měny do Polska zejména na hraničním přechodu v Českém Těšíně. NA, f. Archiv ÚV KSČ, Kancelář generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, k. 431, inv. j. 1304, Pokyn generálního ředitele Ústřední celní správy, 31. 10. 1980. Podle zprávy Ministerstva obchodu ČSSR stoupl počet polských turistů přijíždějících 11. a 12. listopadu 1980 do ČSSR meziročně o více než 50 %. Dne 13. listopadu 1980 to již bylo více než 106 %. Krátkodobé cesty za účelem nákupů vyvolávaly stížnosti domácího obyvatelstva, které se v podmínkách plánované ekonomiky cítilo ekonomicky ohrožováno: *Zvýšení cest polských občanů do Československa má zřejmě souvislost s dočasným omezením turistických styků mezi PLR a NDR a rovněž s šířením zpráv v PLR, zejména v pobraničních oblastech o uzavření hranice ČSSR k 15. listopadu t.r. [...] Zájem polských návštěvníků se zaměřuje především na potravinářské zboží a v posledních dnech se rozšířil na téměř všechny druhy potravin, včetně potravin základní denní potřeby, například chléb (Krnov).* Tamtéž, Informace o vývoji návštěvnosti ČSSR občany PLR, NDR a MLR a jejím vlivu na vnitřní trh, 14. 11. 1980.

58 NA, f. Archiv ÚV KSČ, 1261/0/8, sv. 155, archivní jednotka 152, bod. č. 19, Návrh opatření k regulaci soukromého cestovního ruchu s PLR, 1. 7. 1982. Blíže RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalcká politika 1848–1989*. ÚSD AV ČR, Praha 2007.

59 Srov. RYCHLÍK, Jan: *Cestovní styk mezi Československem a Polskem v letech 1948–1989*, s. 127–140.

60 Blíže BLAŽEK, Petr: *Solidarita se Solidaritou. Opoziční hnutí v Československu a vyhlášení polského „válečného stavu“ v prosinci 1981*, s. 245–265.

Petr Blažek

Charty 77, kteří se v druhé polovině sedmdesátých let věnovali rozvíjení kontaktů s polskou opozicí, byli většinou ve vězení nebo byli příslušníky StB v rámci akce „Asanace“ donuceni k vystěhování na Západ. V roce 1981 zahájila StB další celostátní akci „Izolace“, jejímž cílem bylo především vyvolat rozpory mezi jednotlivými názorovými proudy v Chartě 77 a znemožnit jejich mezinárodní kontakty. Nejvíce byla činnost opozice narušena na jaře 1981 po zadržení francouzského kempinkového vozu na hraničním přechodu v Dolním Dvořišti. Příslušníci StB zajistili v akci „Delta“ okolo padesáti disidentů, někteří strávili bez soudu více než rok ve vazbě.⁶¹

Řadu opatření v tomto období podnikli příslušníci StB rovněž proti katolické církvi, jejíž představitelé se s podporou Vatikánu začali hlasitěji zasazovat o zlepšení podmínek pro náboženský život. Polsko se pro katolické věřící v Československu stalo zejména po nástupu Jana Pavla II. na papežský stolec zemí, kterou vnímali jako velký vzor.⁶² Existovaly tři hlavní důvody, proč byla sousední země pro domácí katolickou církev tak důležitá. Polsko bylo především místem, jehož prostřednictvím věřící udržovali kontakt se světem (nejen s Vatikánem, ale také například s řeholními řády, jejichž působení nebylo v Československu povoleno). Za druhé bylo místem, kde se konaly různé konspirativní aktivity (například tajná svěcení kněží). Za třetí bylo Polsko místem, odkud se do Československa pašovala exilová náboženská literatura.⁶³

Přes velký tlak mluvčí Charty 77 vydali tři důležité dokumenty, v nichž vyjádřili svůj vztah k polským událostem. V září 1980 publikovali v samizdatu prohlášení, v němž uvítali vznik Solidarity. V prosinci 1980 pak varovali před možnou invazí do Polska a kritizovali agresivní kampaň československých sdělovacích prostředků proti Solidaritě.⁶⁴ Komplikovaný vznik druhého dokumentu přiblížil jeden ze tří tehdejších mluvčích Charty 77, evangelický farář bez státního souhlasu Miloš Rejchrt.

61 Tíživou situaci popsal Václav Malý, který na počátku osmdesátých let zastával roli mluvčího Charty 77: *Represe tehdy dosáhly určitého vrcholu a mnoho lidí nemělo chuť dál riskovat. Je to pochopitelné, mnozí z nich to zažili na vlastní kůži už dříve. Když jsem v jednoosmdesátém přebíral mluvčího, nikdo to nechtěl. Nechci vytvářet dojem, že jedni byli dobří a ostatní ne – pro přiblížení – Chartu tehdy drželi mluvčí Bedřich Placák, Jaroslav Šabata, já jsem byl třetím mluvčím, pak Petruška Šustrová, Anna Šabatová, Ladislav Lis, manželé Hromádkovi, Jiří Hájek, Karel Freund. Snad to zní nečekaně, ale uvědomme si, že tehdy byli ti neznámější ve vězení – nejen Václav Havel, ale třeba i Jan a Jiří Rumlovi, Petr Ubl, Václav Benda, Jiří Dienstbier a další. Tehdy dokonce část chartistů říkala, že ukončíme činnost.* BERÁNEK, Jan – MALÝ, Václav: *K hledání pravdy patří pokora*. Portál, Praha 2002, s. 38.

62 Srov. ŠIMULČÍK, Ján: *Zápas o nádej. Z kroniky tajných knazov 1968–1989*. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2000, s. 55–56. Srov. CUHRA, Jaroslav: *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*. ÚSD AV ČR, Praha 2001, s. 124; ŠEBEK, Jaroslav: *Kościół katolicki a polityka wyznaniowa państwa na Ziemach Czeskich w latach 1945–89. Rekapitulacja podstawowych tendencji rozwojowych*. In: BRUSKI, Jan Jacek – MAUR, Eduard – PUŁASKI, Michał – VALENTA, Jaroslav (eds.): *Mezi dvěma transformacemi. Československo a Polsko v letech 1947 (1948)–1989 – Od transformaci do transformaci. Polska i Czechosłowacja w latach 1947 (1948)–1989*. Univerzita Karlova, Praha 2001, s. 117.

63 CUHRA, Jaroslav: *Kościół katolicki w Polsce a Czechosłowacja w okresie normalizaci*. In: BLAŽEK, Petr – JAWORSKI, Paweł – KAMIŃSKI, Łukasz (eds.): *Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi – Polacy – Słowacy 1938/39–1945–1989*, Część II, s. 236; KMET, Norbert: *Przemyt literatury religijnej z Polski na Słowację*. In: Tamtéž, s. 240–245.

64 *Ruce pryč od Polska!* (14. prosince 1980). In: PREČAN, Vilém (ed.): *Charta 77 1977–1989. Od morální k demokratické revoluci*. Čs. středisko nezávislé literatury – ÚSD ČSAV – Archa, Scheinfeld – Praha – Bratislava 1990, s. 232–233.

Jeho vzpomínka ukazuje, nakolik tísnivá situace počátku osmdesátých let ovlivňovala jednání roztržité domácí opozice. Hlavními iniciátory dokumentu totiž byli mladí signatáři Charty 77, kteří u starších kolegů zpočátku nenašli příliš velké pochopení. Ačkoliv na schůzce v prosinci 1980 padala obdivná slova o polské inspiraci, většina přítomných se obávala případných důsledků plynoucích z konkrétní podpory Solidarity. Nakonec se však po delší diskusi dohodli a dokument vydali.⁶⁵ Ještě závažnější prohlášení mluvčí Charty 77 zveřejnili v lednu 1982, když odsoudili vyhlášení válečného stavu v Polsku.

V opozičním prostředí se pod vlivem situace v Polsku diskutovalo o možnosti vzniku nezávislých odborů, což se však vzhledem k celkové situaci v Československu ukázalo jako nerealizovatelné přání. Polským událostem byla na počátku osmdesátých let přesto věnována velká pozornost v domácím samizdatu (*Informace o Chartě 77, Fórum, Obsah, Texty, Informace o církvi či Náboženstvo a současnost*) a v těch exilových časopisech (zejména *Svědectví, Listy, Právo lidu* či později *Dialogy a 150 tisíc slov*), jejichž vydavatelé se především snažili o oslovování domova.⁶⁶ Pro pašování „rozvratné“ literatury do Československa využívali v tomto období také polské občany, kteří mohli svobodněji jezdit do zahraničí.

Projevy sympatií k Solidaritě měly často živelnou podobu, která se odrazila zejména nápisy na zdech a různými letáky. Jejich největší počet zachytila tajná policie v souvislosti s vyhlášením válečného stavu: *Od roku 1982 bylo na území ČSSR zjištěno 653 případů výskytu protizákonných tiskovin, reagujících na současnou situaci v PLR. S obdobnou motivací byly zjištěny i dva verbální trestné činy. Bylo odhaleno rozšiřování letáků v počtu 446 kusů, 46 anonymních [dopisů] a 1 vyhružný dopis, 34 nápisů a 126 dalších nezákonných projevů. Bylo odhaleno 45 obsahově závadových dopisů.*⁶⁷

Patřily mezi ně cyklostylové letáky, v nichž nejmenovaní členové Skupiny revoluční akce protestovali pod heslem „Solidarita se Solidaritou“ proti vyhlášení válečného stavu. V lednu 1982 byla v souvislosti s těmito letáky zadržena skupina mladých lidí v Praze. Většinou se jednalo o mladé středoškoláky, kteří v Solidaritě spatřovali přitažlivý vzor. O situaci v sousední zemi se živě zajímali a někteří z nich do Polska pravidelně jezdili, a dokonce navázali osobní kontakty s představiteli KSS-KOR. V je-

65 Diskusi radikálně ukončil paradoxně Ladislav Lis, krátce předtím propuštěný z vězení: *No, všichni spokojeně pokyvovali, že se musíme od Poláků učit, když tu Láďa Lis jasně a velmi artikulovaně pronesl: „Přátelé, to, co tady slyším, je otravné.“ Všechny nás sepsal, že naše kecy jsou jen kvůli tomu, že se nám do toho nechce, tak ať to řekneme rovnou a nezdržujeme. Zastyděli jsme se, zabralo to. [...] Všem se nám ulevilo, že jsme nakonec přece jen něco udělali, a dneska zjišťují, že je to dobrý dokument. A zajímavé je, že kvůli němu nebyl ani průšvih.* REJCHRT, Miloš – HÁJEK, Štěpán – PLZÁK, Michal: *O něco svobodnější. Rozhovory*. Kalich, Praha 2002, s. 184.

66 Pavel Tigrid zdůvodnil v jednom z úvodníků *Svědectví*, proč exilový časopis věnuje tolik prostoru polským událostem: *Tisíc a jeden komentář byl napsán, a další tisíce se píší, aby bylo prozkoumáno, co se stalo v Polsku v noci 13. prosince 1981. Pokoušíme se tedy o další a ptáme se, co by asi o tom chtěl vědět, stručně a přehledně, politicky zvidavý člověk v Československu. Tedy občan, žijící v bezprostředním sousedství země, jejíž přepadení vedlo už jednou k světové konfrontaci. A také občan rdoušený už desítky let tímž systémem, proti němuž povstal polský lid, systémem, který si v sousloví, podezřelém jako on sám, říká reálný socialismus.* TIGRID, Pavel: *Rozpad impéria*. In: *Svědectví*, 1982, roč. 17, č. 66, s. 219.

67 ABS, f. A 36, inv. j. 1038, Podklady [X. správy SNB] pro zasedání štábu „Sever“ dne 6. května 1982.

Petr Blažek

jich prostředím se však pohyboval velmi aktivní spolupracovník StB. V tomto případě nesehrál jen roli informátora, ale zřejmě také provokatéra, neboť se podílel i na koncipování zmíněného letáku. V prosinci 1982 byla čtveřice z nich odsouzena: Jan Wunsch (jako jediný byl signatářem Charty 77) ke čtyřem letům odnětí svobody, Václav Soukup ke třem rokům odnětí svobody, Jitka Tůmová k patnácti měsícům odnětí svobody a Josef Wunsch k jednomu roku odnětí svobody podmíněně. Jejich kauza byla jediným doloženým příkladem rozsáhlejší kolportáže letáků na podporu Solidarity v Československu.⁶⁸

Kontakty signatářů Charty 77 s polskou Solidaritou dokládají také písemnosti, které byly 13. prosince 1981 zabaveny v Polsku při zásahu proti strukturám Solidarity. Polské ministerstvo vnitra je předalo Státní bezpečnosti, u které vyvolaly velkou paranoiu. První seznam adres pocházel z kanceláře oblastního výboru Solidarity ve Varšavě. Jednalo se především o prázdné dopisní obálky s nadepsanými adresami dvatřiceti československých občanů. Ve stejné době bylo dalších 87 obálek s nadepsanými československými adresami zabaveno při prohlídce gdaňského bytu jednoho z někdejších představitelů KSS-KOR a poradce vedení Solidarity Bogdana Boruszewicze. Podle vyhodnocení VI. správy SNB z *uvedeného počtu 118 adres čs. občanů je 19 signatářů „Charty 77“ a dvě osoby v operativním zájmu StB. Čtyři osoby změnily svůj trvalý pobyt. Zbývající osoby lze zařadit do II. a III. garnitury tzv. čs. opozice.*⁶⁹

Na počátku osmdesátých let vznikla v dolnoslezské Vratislavi mezi vysokoškolskými studenty Polsko-československá solidarita.⁷⁰ Až do roku 1987 působila jako malá konspirativní skupina, která spolupracovala zejména se signatáři Charty 77. Její činnost ovšem omezovala řada okolností: vyhlášení válečného stavu v prosinci 1981, zhoršené možnosti cestování a také skutečnost, že její aktivity byly v důsledku spolupráce jednoho z kurýrů s Státní bezpečností zpočátku paralyzovány.⁷¹ V roce 1984 se vratislavskému okruhu okolo Miroslawa Jasińskiego přesto podařilo publikovat prohlášení, které podepsala řada známých představitelů polské a československé opozice, mezi nimiž byla většina z účastníků proslulých krkonošských schůzek z roku 1978. Polsko-československá solidarita tímto způsobem navázala na předchozí tradici a sehrála v následujících letech hlavní roli ve vzájemné spolupráci polské a československé opozice. Jejím neznámějším projevem se v druhé polovině osmdesátých let staly obnovené schůzky na československo-polské zelené hranici a velmi podařený festival československé nezávislé kultury ve Vratislavi.⁷²

68 Blíže BLAŽEK, Petr: *Kauza Skupiny revoluční akce. Letáková kampaň na podporu polské Solidarity ve světě svazkové agendy StB*, s. 199–236, poznámky s. 267–276.

69 ABS, f. A 36, inv. j. 1038a, Informace o ZTÚ „Kůže“, 9. 3. 1982.

70 Zpočátku mladí Poláci svou organizaci označovali jako Polsko-česká solidarita.

71 Blíže KAMIŃSKI, Łukasz – BLAŽEK, Petr – MAJEWSKI, Grzegorz: *Ponad granicami. Historia Solidarności Polsko-Czechosłowackiej*. ATUT, Wrocław 2009; KAMIŃSKI, Łukasz – BLAŽEK, Petr – MAJEWSKI, Grzegorz: *Solidarność Polsko-Czechosłowacka 1981–1989*. In: KAMIŃSKI, Łukasz – WALIGÓRA, Grzegorz (eds.): *NSZZ Solidarność. Tom 2. Ruch społeczny*. IPN, Warszawa 2010, s. 575–590.

72 Blíže BLAŽEK, Petr: *Akcja „Czerwotoc“ („Kołatek“). Tajny współpracownik StB Stanisław Dwořák jako kurier „Solidarności Polsko-Czechosłowackiej“*, s. 117–164.

Závěrem

Jak již bylo opakovaně řečeno, polské události z počátku osmdesátých let 20. století výrazně ovlivnily situaci v okolních státech, zejména v Německé demokratické republice a Československu. Představitelé KSČ, kteří se velmi obávali přenosu polské „nákazy“, zhoršení hospodářské situace a opakování systémové krize z konce šedesátých let, dlouhodobě kritizovali vedení PSDS a podporovali násilné ukončení „karnevalu“ Solidarity. Na základě pokynu vedení Varšavské smlouvy byly v prosinci 1980 na několik dnů uvedeny do bojové pohotovosti vybrané jednotky Československé lidové armády. Generální tajemník ÚV KSČ a prezident ČSSR Gustáv Husák při schůzkách představitelů komunistických stran nabízel své zkušenosti s pacifikací společnosti na počátku „normalizace“.

Bezpečnostní aparát se v rámci různých akcí (největší byla akce „Sever“, která se uskutečnila v letech 1981–1984) snažil zamezit neoficiálním kontaktům, zejména mezi opozičními a náboženskými aktivisty. V rámci akce „Kruh“ Státní bezpečnost také podnikla řadu preventivních opatření a vypracovala plány pro potlačení případných stávek v průmyslových závodech (výmluvně je, že zmíněná akce trvala až do konce roku 1989). Oficiální československá média zahájila rozsáhlou propagandistickou kampaň kritizující působení Solidarity a posilující „antipolské“ stereotypy v domácí společnosti. Postupně byl z iniciativy vedení KSČ omezován cestovní ruch mezi oběma státy, který byl plně obnoven teprve v roce 1991. Pro opoziční kruhy, které se ocitly v tomto období pod velkým tlakem tajné policie, naopak představovaly události v Polsku naději, která se ovšem po vyhlášení válečného stavu proměnila v deziluzi. Jejím projevem byla i nová vlna nuceného vystěhování signatářů Charty 77 v rámci akce „Asanace“.